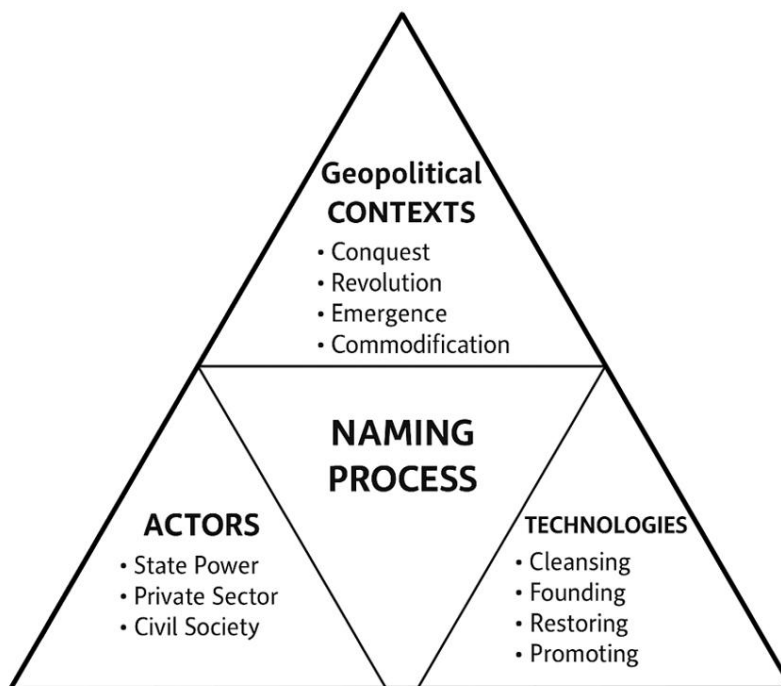

ภูมินามวิทยา (toponymy): การเมืองของการตั้งชื่อสถานที่

ความคิดว่าด้วยการตั้งชื่อสถานที่ (place naming) เป็นกิจกรรมทางสังคมที่มนุษย์ใช้ในการระบุหรือสร้างความรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับโลก ดินแดน หรือเมืองที่พวกเขาอาศัยอยู่ การตั้งชื่อสถานที่สามารถเกิดขึ้นตามข้อตกลงทางสังคม ขณะเดียวกันเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในทางโครงสร้างสังคม ชื่อเหล่านั้นก็อาจถูกเปลี่ยนใหม่ได้ (Randall, 2001) ชื่อถือว่าเป็นเครื่องมือของกระบวนการที่ถูกสร้างหรือทำให้ใหม่ได้เสมอ และการสร้างใหม่แต่ละครั้งก็มีแนวโน้มที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ทางอำนาจของผู้ตั้งชื่อ บริบทที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนชื่อ รวมถึงนัยความหมายของชื่อที่มีต่อสถานที่ ทำให้การศึกษาเรื่องนี้ต้องประยุกต์ความรู้ทางนิรุกติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าภูมินามวิทยา (toponymy) ของชื่อสถานที่ทั้งในระดับความหมาย สัญลักษณ์ ความขัดแย้ง และชุดอุดมการณ์ที่แฝงฝังอยู่ในชื่อ

การตั้งชื่อตามแนวภูมินามวิทยา

Frederic Giraut และ Myriam Houssay-Holzschuh (2022) พัฒนาแนวทางการศึกษาภูมินามวิทยาภายใต้ฐานคิดที่เชื่อว่าการตั้งชื่อสะท้อนให้เห็นถึงปฏิบัติการการควบคุมอำนาจเหนือพื้นที่ (control operation of territorialization) โดยประยุกต์ใช้แนวคิดกลไกการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางอำนาจ (dispositif) ของ Michel Foucault ผสมผสานกับการวิเคราะห์การวางระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคม เครื่องมือ และกลยุทธ์ที่ผู้กระทำการใช้ในการตั้งชื่อ โดยแบ่งกรอบการวิเคราะห์เป็นหลักสามประการ ได้แก่ *ประการแรก* บริบทเชิงภูมิศาสตร์การเมือง (geopolitical contexts) ของสถานที่ที่มีการตั้งชื่อ ซึ่งโดยมากมาจากอิทธิพลการเข้าครอบครองดินแดนของจักรวรรดินิยม อาณานิคม หรือหน่วยทางสังคมเชิงสถาบันอื่น *ประการที่สอง* การใช้เทคโนโลยีการตั้งชื่อ (technologies) ผ่านกระบวนการจัดการ เช่น การลบทิ้งหรือชำระใหม่ โดยมีเป้าหมายหรือแรงจูงใจทางการเมืองเป็นแรงผลักดัน และ *ประการที่สาม* ผู้กระทำการที่มีอำนาจในการจัดการ (actors) เช่น องค์กรรัฐหรือภาคเอกชน (Giraut and Houssay-Holzschuh, 2016) ดังแผนภาพต่อไปนี้

(ข้อมูลจาก: Giraut and Houssay-Holzschulch, 2016: หน้า 8)

ความเข้าใจต่อกระบวนการนี้ต้องวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเงื่อนไขของพื้นที่พร้อมกับมองให้เห็นถึงกลไกการทำงานของหน่วยงานหรือองค์กรระดับสถาบัน ส่งผลให้ด้านหนึ่งระบบการตั้งชื่อสถานที่อาจมีรูปแบบคล้ายกันแต่ในเชิงกระบวนการมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยด้านสถานที่ทางภูมิศาสตร์ โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม ระเบียบกฎเกณฑ์ทางการเมืองในแต่ละประเทศหรือเปลี่ยนแปลงไปตามระดับสถานการณ์สังคม (Giraut and Houssay-Holzschulch, 2022) ภูมินามวิทยาจึงเป็นเรื่องของชื่อในสถานที่ที่มีความอ่อนไหวทางการเมือง (Boillat, 2022) และเป็นรูปแบบของการตั้งชื่อในเชิงกระบวนการที่สัมพันธ์โดยตรงกับการสร้างอุดมการณ์ความรับรู้ภายใต้การใช้เครื่องมือภาษาเพื่อการช่วงชิงการจารึกชื่อโดยกลุ่มผู้กระทำการที่มักมีความสัมพันธ์ทางอำนาจแนวดิ่ง

ปฏิบัติการตั้งชื่อ (naming) ว่าด้วยการสถาปนาและการต่อรอง

ในระดับปฏิบัติการ การสวมทับชื่อแก่สถานที่ เช่น แลนด์มาร์ค ป้ายบอกทาง เส้นทาง และแผนที่ โดยเจ้าอาณานิคมหรือแม่แต่องค์กรเชิงสถาบันการเมืองภายในเองเชื่อมโยงโดยตรงกับการใช้อำนาจเพื่ออ้างสิทธิการตั้งชื่ออันเป็นผลจากการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของผู้ตั้งชื่อในอีกระนาบ มิติของการตั้งชื่อจึงสัมพันธ์กับประเด็นการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน (territorialization) ที่มักตามมาด้วยความตึงเครียดทางสังคมเสมอ ด้วยเหตุนี้แม้จะมีการ

กำหนดชื่อและรูปแบบการใช้สอยพื้นที่อย่างเป็นระบบ เช่น การตั้งชื่อพื้นที่ความเชื่อเพื่อแยกชั้นของผู้คนตามพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ทางโลก หรือการตั้งชื่อพื้นที่การใช้ทรัพยากรเพื่อเอื้อให้คนบางกลุ่มมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งเป็นฐานคิดการจำแนกชื่อเพื่อกำหนดความสัมพันธ์ของผู้คนที่ติดต่อสถานที่อีกทอด (Giraut and Houssay-Holzschuh, 2022) แต่ในทางปฏิบัติ แนวทางนี้ได้ก่อให้เกิดการแบ่งลำดับชั้นและการกีดกันผู้คน ถึงขั้นกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนหรือต่อสถาบันที่รายล้อมอยู่ในกระบวนการดังกล่าว

- ภูมินามวิทยาของอาณาเขตและคนท้องถิ่น

การใช้อำนาจทางการเมืองถือสิทธิการตั้งชื่อสถานที่ปรากฏในเหตุการณ์การยึดครองดินแดนโดยเจ้าอาณานิคมตะวันตก การตั้งชื่อหรือเปลี่ยนชื่อสถานที่ใหม่สะท้อนเป้าหมายทางการเมืองในการสวมทับหรือปรับเปลี่ยนอำนาจทางสังคมจากผู้ปกครองเดิม ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการนับตั้งแต่การควบคุมประชากร การจัดระเบียบสังคมเดิม พร้อมกับการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมชุดใหม่ (Giraut, 2022) ในทางตรงกันข้าม การศึกษาตั้งชื่อสถานที่ของคนกลุ่มน้อย (indigenous place naming) การใช้ชื่อดังเดิมเป็นส่วนหนึ่งของการใช้มรดกทางวัฒนธรรมสร้างความทรงจำร่วมเพื่อเป้าหมายการส่งผ่านความรู้ท้องถิ่นและตอบโต้กับวาทกรรมหรืออุดมการณ์กระแสหลัก เช่น ในกรณีของการตั้งชื่อสถานที่เพื่อการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในการจัดการทรัพยากร (political ecology of toponymy) ของชาวเมืองโคคาบัมบา (Cochabamba) ในประเทศโบลิเวีย (Bolivia) พวกเขาเรียกพื้นที่ปลายน้ำที่ใช้ทำการเกษตรว่า Colon แทนที่จะใช้ชื่อ Pintu Mayu ซึ่งเป็นชื่อที่เจ้าอาณานิคมตั้งไว้ การเลือกใช้ชื่อท้องถิ่น (microtoponymy) สะท้อนความยึดโยงต่อประวัติศาสตร์ชุมชน และเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของขบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคมของสหพันธ์การเกษตรที่ต่อสู้เรื่องการปฏิรูปเกษตรกรรมในช่วงปีค.ศ. 1953 การยืนยันการใช้ชื่อ Colon คืออ้างความชอบธรรมทางประวัติศาสตร์และการถือสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรที่คนท้องถิ่นควรมีส่วนร่วม (Boillat, 2022)

- ภูมินามวิทยาในพื้นที่เมือง

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจทางภูมินามวิทยาให้ความสนใจคือการศึกษาชื่อสถานที่ในเมือง ซึ่งเป็นการต่อยอดสู่การศึกษาชื่อไม่เป็นทางการ (informal name) ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพอย่างรวดเร็ว Melissa Wanjiru (2022) เสนอว่าการใช้ชื่อไม่เป็นทางการ(ชื่อที่ไม่ได้ถูกรับรองโดยหน่วยงานภาครัฐ)ของสถานที่ในเมืองด้านหนึ่งเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ผ่านชื่อต่อสภาพความเป็นอยู่ในเมือง

การตั้งชื่ออย่างไม่เป็นทางการของชุมชนบางแห่งในเมืองเป็นการล้อเลียน เสียดสี ตลอดจนสะท้อนปัญหาการปกครองและการพัฒนาเมืองอย่างไม่เท่าเทียมที่ชุมชนบางแห่งได้รับผลกระทบ เช่น การใช้ชื่อ Soweto ของชุมชนแออัดในเมืองหลวงไนโรบี (Nairobi) ประเทศเคนยา (Kenya) คำว่า Soweto ซึ่งย่อมาจาก South Western Township ชื่อเมืองที่คนผิวสีนิยมใช้ใน

แอฟริกาใต้ การตั้งชื่อชุมชนแออัดในแบบดังกล่าวใกล้โบสถ์และสถานีตำรวจในชื่อเดียวกันด้านหนึ่ง เป็นล้อเลียนการใช้ชื่อจากคนที่มีสถานะทางสังคมต่ำเพื่อบอกเล่าความไม่เท่าเทียมของผู้อยู่อาศัย ในขณะเดียวกันมันก็สะท้อนแรงปรารถนาของชุมชนในการเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นเมืองคนผิวสี ดำ หรือกรณีในชุมชนแออัด Mathare ในเคนยา ถนนบางเส้นถูกตั้งชื่อว่า Mau Mau เพื่อเป็นเกียรติและรำลึกถึงขบวนการ Mau Mau ที่ต่อสู้กับรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษในเคนยา และเป็น การแสวงหาพื้นที่ทางสังคมของชุมชนสลัมเพื่อการเป็นส่วนหนึ่งในฐานะชุมชนชาติ (ดู Wanjiru, 2022)

ในแง่นี้ เห็นได้ว่าชื่อสถานที่ (place name) ไม่เพียงแต่มีความสำคัญในด้านความหมาย หรือการบอกเล่าอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ หากพิจารณาในระดับกระบวนการ การตั้งชื่อสถานที่ มักจะเกี่ยวกับความเป็นการเมืองในสถานที่นั้นเสมอ ผู้ตั้งชื่อใช้ชื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุม ต่อรองช่วงชิงความหมาย กระทั่งตอบโต้กับสถานการณ์บางอย่างที่กำลังเผชิญ กระบวนการตั้งชื่อ ยังฉายให้เห็นสถานการณ์จริงของปัญหาสังคม นับตั้งแต่การเมืองยุคอาณานิคม ความเป็นชาติ หรือความเป็นเมืองสมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็สะท้อนความมั่งหวัง ความปรารถนา ตลอดจน ชีวิตประจำวันของผู้คน ผู้ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับภูมินามดังกล่าว

ผู้เขียน

นายวิมล โคตรทุมมี นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

รายการอ้างอิง

- Boillat, S. (2022). The Named, Lived and Contested Environment: Towards a Political Ecology of Toponymy. In *The Politics of Place Naming Naming the World*. edited by Giraut, F. and Houssay-Holzschuch, M. 47-60. London : ISTE Ltd.
- Giraut, F. (2022). Naming the Conquered Territories: Colonies and Empires – Beneath and Beyond the Exonym/Endonym Opposition . In *The Politics of Place Naming Naming the World*. edited by Giraut, F. and Houssay-Holzschuch, M.65-87. London : ISTE Ltd.
- Giraut, F. and Houssay-Holzschuch, M. (2016). Place naming as dispositif: Toward a theoretical framework. *Geopolitics*, 21(1), 1–21.
- Giraut, F. and Houssay-Holzschuch, M. (2022). Naming the World: Place-Naming Practices and Issues in Neotoponymy. In *The Politics of Place Naming Naming the World*. edited by Giraut, F. and Houssay-Holzschuch, M.1-18. London : ISTE Ltd.
- Randall, R. (2001). *Place Names How They Define the World -and More*. London: The Scarecrow Press.

Wanjiru, M. (2022). The Toponymy of Informal Settlements in the Global South. In *The Politics of Place Naming Naming the World*. edited by Giraut, F. and Houssay-Holzschuch, M. 175-187. London : ISTE Ltd.